

Mánudaginn 23. apríl 1979.

Nr. 78/1979. **Ragnheiður Guðráðsdóttir**
 gegn
Margréti Pálsdóttur.

Kærumál. Vanhæfi dómara. Kröfu um, að dómari víki sæti, hrundið.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma hæstaréttardómaramennir Ármann Snævarr, Benedikt Sigurjónsson og Björn Sveinbjörnsson.

Sóknaraðili hefur samkvæmt heimild í a lið 1. tl. 1. mgr. 21. gr. laga nr. 75/1973 skotið máli þessu til Hæstaréttar með kæru 11. apríl 1979, sem barst Hæstarétti 18. s. m. Krefst hann þess, að úrskurður bæjarþings Reykjavíkur 2. apríl 1979 verði úr gildi felldur og að héraðsdómarinn víki sæti í málinu. Þá er höfð uppi krafa um kærumálskostnað.

Af hálfu varnaraðilja eru eigi gerðar kröfur í máli þessu.

Engin haldbær rök eru komin fram fyrir því, að héraðsdómari eigi að víkja sæti í máli þessu. Ber því að staðfesta niðurstöðu hins kærða úrskurðar.

D ó m s o r ð :

Hinn kærði úrskurður á að vera óraskaður.

Úrskurður bæjarþings Reykjavíkur 2. apríl 1979.

Mál þetta, sem tekið var til úrskurðar 29. mars sl., hefur Margrét Pálsdóttir, Langholtsvegi 204, Reykjavík, höfðað fyrir bæjarþinginu með stefnu, birtri 27. janúar 1978, á hendur Ragnheiði Guðráðsdóttur, áður Skeiðarvogi 151, Reykjavík, en nú til heimilis í Bandaríkjunum. Stefnukröfur eru, að stefndi verði dæmdur til að greiða stefnanda kr. 177.973 með 13% ársvöxtum frá 1. ágúst 1975 til 1. desember 1977, en með 16% ársvöxtum frá þeim degi til greiðsludags auk alls málskostnaðar. Þá var upphaflega krafist staðfestingar á kyrrsetningargerð, sem fram fór 20. janúar 1978 í eign stefnda, fasteigninni að Skeiðarvogi 151, Reykjavík.

Af hálfu stefnda hefur verið sótt þing í málinu og þær kröfur gerðar, að stefndi verði algerlega sýknaður af kröfum stefnanda

og auk þess dæmdur hæfilegur málskostnaður úr hendi stefnanda.

Í fógatarétti Reykjavíkur 30. ágúst 1978 varð svofelld sátt með aðiljum:

„1. Stefnandi bæjarþingsmálsins nr. 361/1978 (staðfestingarmál löghalds), Margrét Pálsdóttir, fellur frá kröfum sínum um staðfestingu löghaldsgerðarinnar og samþykkir, að löghalds-tryggingu sé skilað. Aðiljar eru sáttir á, að dæmt verði um málskostnað löghaldsmálsins, kr. 19.310, eins og löghaldsgerðin hafi ekki fallið niður og stefnandi hafi ekki fallið frá kröfum sínum um staðfestingu löghalds.

Fellur því þegar gert löghald niður.

2. Gerðarþoli, Ragnheiður Guðráðsdóttir, setur að handveði til tryggingar greiðslu á dómkröfum stefnanda í ofangreindu bæjarþingsmáli veðskuldabréf að fjárhæð kr. 4.283.572, útgefið 21. júlí 1978, með 5. veðrétti í fasteigninni að Skeiðarvogi 151, Reykjavík. Það er í vörslu Jóns Bjarnasonar hrl., Bergstaðastræti 44, Reykjavík, og mun hann sjá um vörslur á skuldabréfi þessu og annast greiðslu á dómkröfum stefnanda eftir dóm í málinu. Þó skal honum heimilt að greiða til Ragnheiðar greidda afborgun og vexti, enda sé endanlegur dómur ekki genginn í málinu. Þá skal gerðarþola heimilt að setja aðra tryggingu í samráði við gerðarbeiðanda. Enginn frestur veitist á fullnægju dóms, þó beðið sé eftir greiðslu á veðskuldabréfi.“

Sátt um það deiluefni, sem hér er til úrlausnar, hefur verið reynd, en án árangurs.

Málsefnið er það, að Margrét Pálsdóttir krefur Ragnheiði Guðráðsdóttur um barnalífeyri frá Lífeyrissjóði starfsmanna ríkisins og Tryggingastofnun ríkisins, sem Ragnheiður tók á móti vegna Margrétar á tímabilinu 1. febrúar 1974 til 31. júlí 1975 samkvæmt upplýsingum greindra stofnana, sem fram koma á dómsskj. 3. Margrét er dóttir Ragnheiðar. Hún varð 18 ára 31. júlí 1975 og þá lauk greiðslu lögbundins barnalífeyris. Rétt til barnalífeyris fékk Margrét eftir lát föður síns, Páls Ragnars Jóhannessonar. Hún telur sig ekki hafa verið á framfæri móður sinnar greint tímabil og hafi kostað framfæri sitt sjálf og geri því endurkröfu til þess lífeyris, sem móðir hennar hafi þannig tekið á móti fyrir hennar hönd. Um endurkröfurétt þennan vísar stefnandi til laga um almannatryggingar og svo sérstaklega 16. gr. laga um lífeyrissjóð starfsmanna ríkisins nr. 29/1963.

Sýknukrafa Ragnheiðar er í fyrsta lagi byggð á því, að líta verði á framfærslutímabil barna sem eina heild. Margrét hafi

frá fæðingu verið á framfærslu foreldra sinna og eftir lát föðurins á framfæri Ragnheiðar. Hún hafi um sinn horfið af heimilinu, meðan dvalið var um fárra vikna skeið í bráðabirgðahúsnæði, og ráð hafi verið fyrir því gert, að hún kæmi aftur á heimili fjölskyldunnar. Þá er því mótmælt, að Margrét hafi farið af heimilinu fyrr en 14. maí 1974. Þá er því mótmælt, að Margrét eigi sjálfstæðan rétt til að fá til sín lífeyrinn, sem stefnt er út af, og heldur ekki verði það séð, að hún geti krafist hækkunar lífeyrisins úr 50% í tvöfaldan barnalífeyri. Sé þetta talið rétt hjá Margréti, er á því byggt, að réttur hennar sé fallinn niður fyrir fyrningu eða tómlæti hennar.

Af hálfu stefnda hefur verið lögð fram aðiljaskýrsla hans, og af hálfu stefnanda hefur skýrslan verið tekin sem staðfest fyrir dómi. Í skýrslu þessari kemur fram frekari útlistun á málsástæðum þeim, sem raktar eru hér að framan, og málsatvikum lýst af hálfu stefnda, m. a. er þar talinn kostnaður, sem Ragnheiður telur sig hafa haft af framfærslu Margrétar, áður en hún flutti að heiman, og húsgögn, sem Ragnheiður telur sig hafa látið Margréti fá til búnaðar herbergis þess, er hún fékk á nýju heimili.

Samkvæmt vottorði Hagstofu Íslands, þjóðskrá, tilkynnir Margrét sig frá Rauðarárstíg 42, Reykjavík, en þar bjó móðir hennar, að Langholtsvegi 204, Reykjavík, þann 6. júní 1974. Samkvæmt vottorðinu er hún heimilisföst þar til 28. janúar 1975, er hún flytur að Kjalarlandi 12, Reykjavík. Að Kjalarlandi býr hún samkvæmt vottorðinu til 10. ágúst 1976. Samkvæmt framburði Margrétar hér fyrir dómi þann 16. mars 1979 flutti hún að heiman í febrúar-mars 1974. Þennan framburð hennar styður framburður Daðeyju Steinunnar Daðadóttur í þinghaldi 29. mars sl., en Steinunn segir, að stefnandi hafi flutt til sín 15. mars 1974 að Langholtsvegi 204, en Steinunn býr þar. Þær eru sam-mála um það Margrét og Steinunn, að þangað hafi Margrét flutt að ósk móður sinnar, en ósamkomulag hafi verið með þeim mæðgum og ekki hafi verið ráð fyrir því gert, að Margrét flytti aftur heim. Margrét segir, að ósamkomulag þetta hafi verið út af núverandi stjúpföður hennar, sem hafi ekki þolað hana á heimilinu. Segir hún jafnframt, að hvorugt systkina sinna búi lengur hjá móður þeirra og hafi systir hennar verið farin að heiman á undan henni.

Steinunn Daðadóttir segir, að hún hafi unnið hjá móður Margrétar og hafi hún stungið upp á því við hana, að hún tæki stúlkuna til sín, þar sem móðir hennar kvartaði mjög undan henni, og

Steinunni vantaði barnfóstru. Segir Steinunn, að Margrét hafi fengið sérherbergi hjá sér og fæði og auk þess kr. 7.000 á mánuði til að byrja með. Móðir Margrétar hafi ekkert greitt með henni. Síðar hafi Margrét farið að vinna úti, en þó verið hjá henni eitthvað áfram. Henni hafi líkað ágætlega við Margréti og engin vandræði verið með hana. Þær eru sammála um það Margrét og Steinunn, að móðir Margrétar hafi lagt kommóðu og rúm Margrétar með henni í vistina. Margrét segir, að auk þessa hafi Ragnheiður lagt til með henni ýmislegt til skrauts úr búi sínu og föður Margrétar.

Eiginmaður Margrétar, Jón Ólafsson, hefur einnig borið fyrir dómi, að það hafi verið að frumkvæði Ragnheiðar, að Margrét fór að heiman. Margrét og Jón voru heitbundin, þá er hún fór að heiman, og bjó hann að Langholtsvegi 204 með henni.

Í þinghaldi 29. mars sl., eftir að Steinunn Daðadóttir hafði gefið skýrslu sína, lagði lögmaður stefnda, Jón Bjarnason, fram dómsskj. nr. 9, en þar gerir hann kröfu um, að dómari málsins víki sæti, með svofelldum rökstuðningi:

„Hinn 16. þessa mánaðar kom stefnandi málsins fyrir dóm til þess að gefa aðilaskýrslu:

Spurði dómariinn stefnandi um þau atriði, sem hann virðist hafa talið máli skipta, og kemur fram af endurriti þinghaldsins, hver þau atriði voru, þannig að ég tel ekki ástæðu til þess að rekja þau frekar nú.

Þessu næst innti dómariinn undirritaðan eftir því, hvort óskað væri eftir því af hálfu stefndu, að leggja spurningar fyrir stefnandi.

Lagði ég þá fram sem dómskjal nr. 8 spurningar, 31 að tölu, er ég óskaði, að bornar yrðu upp fyrir stefnandi.

Stefnandi ráðfærði sig við lögmann sinn, og að því loknu lét lögmaður stefnandi færa til bókar, að stefnandi væri fús til að svara þeim spurningum á dómskjali nr. 8, sem dómariinn teldi hafa þýðingu fyrir málið, en öðrum spurningum myndi hún neita að svara.

Að gefnu þessu tilefni frá lögmanni stefnandi bar dómariinn síðan nokkrar af spurningunum á dómskjali nr. 8 upp fyrir stefnandi, sem stefnandi svaraði, en dómariinn fékkst ekki til þess að bera upp fyrir stefnandi meginþorra spurninganna á dómskjali nr. 8.

Í lok þinghaldsins fékkst svo fært til bókar, að ítrekuðu tilefni

frá mér, að stefnandi neitaði að svara frekari spurningum á dómshjalli nr. 8.

Samkvæmt upphafsákvæðum 114. gr. laga nr. 85 frá 1936 ber aðila að gefa eftir föngum glögga og greinilega skýrslu og yfirlýsingar fyrir dómi. Ber dómara að fylgjast með málinu í öllum atriðum og spyrja aðila eða umboðsmann um hvert það atriði, er honum þykir óljóst og máli kann að skipta, á hvaða stigi máls sem er og kosta kapps um, að yfirlýsingar og skýrslur verði nægilega glöggar.

Samkvæmt upphafsákvæðum 115. gr. sömu laga er dómara skylt að taka við skýrslu hvers þess aðila, sem óskar að gefa skýrslu fyrir dómi um málavöxtu, nema skýrslan sé sýnilega þarflaus eða þýðingarlaus.

Í 116. gr. sömu laga segir m. a., að fullnægi aðili ekki ákvæðum 114. eða 115. gr., geti dómari vísað máli frá dómi eða skýrt þögn aðila eða ófullnægjandi svar á þann hátt sem gagnaðila sé hagfelldast svo og lagt skýrslu hans til grundvallar málsúrslitum.

Þegar virt eru framangreind ákvæði 114. gr. og 115. gr. og höfð í huga bókun lögmanns stefnandi, er ljóst, að ákvörðun dómara um það, hvaða spurningar á dómshjalli nr. 8 hann teldi rétt að leggja fyrir stefnandi, verður ekki skýrð á annan hátt en þann, að dómari hafi álitid aðrar spurningar á dómshjallinu engu máli skipta og því þýðingarlausar, en þær eru að megin efni byggðar á aðilaskýrslu, sem lögð var fram á bæjarþinginu hinn 6. apríl 1978 af hálfu stefndu sem dómshjall nr. 5.

Sama viðhorfs gætir augljóslega í því hatterni dómars, að bera ekki einu sinni nefnda aðilaskýrslu stefndu undir stefnandi.

Stefnandi svaraði viðstöðulaust þeim spurningum, sem dómari fékkst til að bera upp. Neitun stefnandi að svara öðrum spurningum er auðvitað alfarið byggð á framangreindum viðbrögðum dómars við bókun lögmanns hennar. Dómari hefir því átt frumkvæði að því, að stefnandi svaraði ekki þessum spurningum.

Með þessu atferli hefir dómari gert sig óháfan og glatað hlutleysi sínu til þess að geta skýrt þögn aðila eða ófullnægjandi svör á þann hátt, sem greinir í 116. grein nefndra laga.

Þá er ekki síður augljóst, að viðbrögð dómars við spurningunum á dómshjalli nr. 8 benda eindregið til þess, að hann telji þá þætti málsins, sem spurningarnar beinast að, engu máli skipta og því þýðingarlaust og þarflaust að afla upplýsinga um þá.

Þar eð þeir þættir málsins eru megin uppistaða í vörn og sýknu-

kröfu stefndu, er ljóst, að dómariinn hefir í upphafi gagnaöflunarstigs tjáð sig þann veg um þessar málsástæður, að ekki gæti lengur þess hlutleysis, sem dómara ber að sýna við meðferð máls.“

Við lýsingu lögmanns stefnda á því, er gerðist í þinghaldi 16. mars sl., er það að athuga, að nokkuð skortir á, að nákvæmlega sé með farið. Í þinghaldinu bókar dómariinn um þetta atriði:

„Lögmaður stefnda leggur fram nr. 8 spurningar. Lögmaður stefnda er að því spurður, hver sé tilgangurinn með þessum spurningum, og segir hann, að þær séu í tilefni af aðilaskýrslu stefnda. Þá er hann spurður að því, hvort hann hyggist gera kröfu til skuldajafnaðar eða til gagnkröfu vegna þeirra atriða, sem skýrsla stefnda, dskj. nr. 5, og spurningarnar fjalla um, undanskyldar eru þó spurningarnar 6—12. Lögmaðurinn óskar bókað, að á þessu stigi geti hann ekki sagt um, hvort hann geri kröfu til skuldajafnaðar eða til gagnkröfu, það muni fara eftir svörum stefnanda og óskum stefndu. Þessar spurningar séu fyrst og fremst settar fram til þess að upplýsa málið, enda sé það á gagnaöflunarstigi.

Lögmaður stefnanda óskar bókað, að hann telji, að þegar hafi verið svarað þeim spurningum, sem máli skipti í yfirheyrslu hér á undan, og telji hann frekari spurningar þýðingarlausar. Telji dómariinn hins vegar, að vanti eitthvað inn í myndina, þá sé sjálf-sagt að svara þeim spurningum. Að öðru leyti neiti mætta svörum við dskj. nr. 8.

Að gefnu tilefni frá lögmanni stefnanda þykir dómaranum sem spurningum nr. 6—8 og 11 sé þegar svarað og rétt sé að leggja spurningar nr. 9, 10, 12, 13 og 14 fyrir mættu. Lögmaður stefnanda felst á það. Svörum við öðrum spurningum er neitað á þeim grunni, að þær séu þýðingarlausar, þ. e. af hálfu lögmanns stefnanda.

Framangreindar spurningar eru síðan lagðar fyrir mættu.“

Af bókunum þessum sést, að dómariinn reynir að koma til móts við óskir lögmanns stefnda, eftir að neitað hefur verið að svara frekari spurningum, en eins og segir í greinargerð lögmannsins fyrir kröfu hans, höfðu stefnandi og lögmaður hennar rætt um spurningarnar, áður en lögmaður hennar tjáði sig um þær. Að ósk lögmanns stefnda voru spurningar hans enn á ný lagðar fyrir stefnanda í lok þinghaldsins, sem enn neitaði að svara þeim.

Í þinghaldi 29. mars sl. er í lok þinghaldsins bókað:

„Lögmaður stefndu leggur fram nr. 9 kröfu um, að dómariinn víki sæti í málinu og rökstuðning þar um.

Lögmaður stefnanda kveðst mótmæla kröfu lögmanns stefnda og lýsa gagnaöflun lokið og óska eftir, að ákveðinn verði dagur til munnlegs flutnings.

Að gefnu tilefni frá lögmanni stefnanda kveðst lögmaður stefnda þurfa að fá svör við spurningum á dskj. nr. 8, sem ekki hafa verið bornar upp. Verði stefnandi ekki við því, þá þurfi hann að afla gagna varðandi þessi atriði á annan hátt.

Lögmaður stefnanda kveðst þá neita um frekari frest í málinu og kveðst taka skýrslu stefnda á dskj. nr. 5 sem staðfesta fyrir dómi.

Lögmennirnir töldu, að þeir þyrftu ekki að tjá sig frekar um kröfu stefnda um, að dómariinn víki sæti í málinu, og kröfu hans um frekari frest til gagnaöflunar.

Lögmaður stefnda telur, að málið eigi að hvíla, meðan dómariinn úrskurði, hvort hann eigi að víkja í málinu, en til vara gerir hann kröfu um frekari frest.

Lögmaðurinn tekur sérstaklega fram, að stefndi sé nú búsettur í Bandaríkjunum.

Að gefnu tilefni frá dómaranum telja lögmenn sig ekki þurfa að flytja málið munnlega um þessi atriði, en vísa til þess, sem að framan er bókað.

Dómariinn tekur málið til úrskurðar um ofangreind álitaefni.“

Álit dómsins.

Rétt þykir að taka eingöngu fyrir í þessum úrskurði kröfu stefnda um, að dómariinn víki sæti, og láta úrskurð um frestbeiðni hans hvíla á meðan.

Lögmaður stefnda lætur þess ógetið, við hvaða heimild hann styður kröfu sína um, að dómariinn víki sæti. Telja verður, að hann byggji hér á niðurlagi 7. tl. 36. gr. laga nr. 85/1936.

Stefndi byggir sýknukröfu sína aðallega á því, að stefnandi hafi verið á framfæri foreldra sinna og síðar móður sinnar, allt þar til stefnandi fór að heiman, og líta verði á framfærslutíma barna sem eina heild. Þá er í greinargerð talin ýmis einstök atriði, sem varða framfærslu stefnanda, flest frá þeim tíma, sem stefnandi var enn í móðurhúsum. Atriði þessi koma einnig fram í aðiljaskýrslu stefnda. Af málatalibúnaði stefnda er ekki ljóst, hvort þessi atriði eru upp talin til þess að sýna fram á, að framfærsluskyldunni hafi verið fullnægt, eða hvort talið er, að þessi atriði séu þess eðlis, að gangi lengra en venjuleg framfærsluskylda foreldris með barni sínu. Stefndi hefur ekki gert sér-

stakar gagnkröfur, en sbr. 106. gr., 1. mgr., laga nr. 85/1936 hefðu slíkar kröfur þegar átt að vera komnar fram.

Stefnandi neitar því ekki, að hún hafi verið á framfæri móður sinnar síðustu árin áður en hún fór að heiman. Kröfur hennar varða aðeins tímann eftir það. Í þinghaldi 16. mars sl. er lögmaður stefnda inntur eftir því, hvað fyrir honum vaki með þeim spurningum, sem hann lagði þá fram. Skýringar hans varpa ekki frekar en orðið var ljósi á, hvernig hann hyggst standa að vörn málsins, og ófáanlegur er hann til að gefa upp, hvort hann hyggst hafa uppi gagnkröfu í málinu, og þá ekki heldur, hverjar séu upphæðir slíkra krafna. Eins og fram er komið, var af hálfu stefnanda neitað að svara framkomnum spurningum, nema dóm-aranum þætti einhvers á vanta um upplýsingar frá stefnanda. Dómarinn hlutaðist þá til um, að stefnandi svaraði þeim spurningum, sem vörðuðu tímabilið eftir að stefnandi fór að heiman, og samþykkti stefnandi að svara þeim spurningum, en neitaði öðrum.

Samkvæmt 115. gr. laga nr. 85/1936, sbr. einnig 3. mgr. 133. gr. sömu laga, má dómari ekki bera upp fyrir aðilja eða vitni sýnilega þýðingarlausar spurningar. Með spurningum sínum til lögmanns stefnda í þinghaldi 16. mars sl. reyndi hann árangurslaust að fá grundvöll fyrir slíku mati. Hann reyndi síðan að koma á móts við lögmann stefnda með að fá stefnanda til að svara þeim spurningum lögmannsins, sem hugsanlega gátu komið málsefninu við, eins og kröfugerð beggja aðilja er háttað. Verður ekki séð, að dómari geti orðið vanhæfur til meðferðar máls af þessum sökum. Aðili verður heldur ekki þvingaður til skýrslugjafar, sjá 116. gr. laga nr. 85/1936, sjá aftur á móti 124. gr., 1. mgr., laga nr. 85/1936, sbr. 131. gr. sömu laga um vitni.

Af ofangreindu þykir leiða, að dómari málsins eigi ekki að víkja sæti.

Málskostnaðar hefur ekki verið krafist vegna þessa þáttar málsins.

Hrafn Bragason borgardómari kvað upp úrskurð þennan.

Úrskurðarorð:

Dómari málsins víkur ekki sæti.